

OPȚIUNI ROMÂNEȘTI DE “ALIANȚĂ” ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RUSO-TURC (1806 – 1812)

Radion Palaghia

„Prin forța lucrurilor, Principatele Române alcătuiau un punct de întâlnire al intereselor marilor puteri din estul și sud-estul continentului”¹, regiune care, în condițiile revoluției franceze, ale războaielor napoleoniene și ale prăbușirii Poloniei, „devine una dintre arenele luptei înverșunate între marile puteri”². Mai mult decât atât, după dezmembrarea Poloniei, „nu există cabinet sau om de stat să nu aibă un proiect de împărțire a Imperiului otoman ținut în rezervă pentru momentul oportun”³, planuri în care Principatele Române erau „atribuite” fie Rusiei, fie Austriei sau Imperiului otoman, fie se preconiza unirea lor într-un singur stat cu numele de *Dacia*⁴, având rolul de barieră între Rusia și Austria.

Situația geopolitică a Principatelor Moldova și Țara Românească, aflate la granița celor trei imperii (otoman, habsburgic și rus) a contribuit, mai ales la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, la agravarea „problemei orientale”, fapt care a influențat, într-o manieră specifică, evoluția ulterioară a relațiilor dintre puterile europene, deoarece, „urmărind atent declinul Porții și ascensiunea Rusiei, Austria, Franța și Marea Britanie încep să vadă în Principate ultimele bastioane ale turcilor spre Nord și Est, ceea ce a contribuit la internaționalizarea situației lor”⁵.

În condițiile amintite, puterile occidentale (Austria, Franța și Marea Britanie) au promovat, cu mai multă consecvență decât în perioada anterioară, principiul integrității teritoriale a Imperiului otoman, ca singura posibilitate de a contracara politica de expansiune a Rusiei către Europa Centrală și Balcani. Relativ la această chestiune, A. D. Xenopol afirma că „Rusia și-a descoperit relativ târziu vocația de putere expansionistă în zona sud-estului Europei”⁶.

Înaintarea rușilor spre sud-estul Europei a început mai hotărât în timpul domniei împărătesei Ecaterina a II-a, adică „de la jumătatea secolului al XVIII-lea” și a continuat, „până la jumătatea secolului al XIX-lea”, când, „Rusia duce în Balcani o politică de cuceriri într-un stil mare”⁷.

În contextul războaielor din secolul al XVIII-lea, Imperiul Rus a adoptat politica „pașilor mici” care i-a permis să facă importante anexiuni teritoriale, extinzându-și hotarul apusean și cel din Europa de sud-est, până la Nistru (1792). Atentă la evoluția raportului de forțe de pe continent, Curtea de la Sankt Petersburg a abandonat, e drept, temporar, la începutul secolului al XIX-lea, politica de *forță*, în favoarea uneia de *influență*, considerând că *status-quo*-ul politic și teritorial al Imperiului otoman favoriza politica orientală a Rusiei⁸. Ca urmare, acest stat a reușit să determine Poarta, în pofida demersurilor contrare ale diplomației franceze, să reînnoiască și chiar să extindă, prin *hâtîșeriful* din anul 1802, clauzele din tratatele anterioare privitoare la Principate (*hâtîșeriful* din anii 1775 și 1792 și *senedul* din anul 1784). Firmanele referitoare la Moldova (12/24 septembrie 1802) și Țara Românească (17/29 august 1802) reprezintă o limitare considerabilă a obligațiilor Principatelor față de Poartă și a amestecului acesteia în afacerile lor interne. De aceea, ele au fost considerate ca fiind o „lege fundamentală” a raporturilor de drept româno-otomane⁹.

Cu toată ascensiunea diplomatică a Franței în sud-estul Europei, *hâtîșeriful* din anul 1802 și tratatele ruso-turce din anii 1798 (1799) și 1805 au sporit influența rusă la Poartă¹⁰. În ceea ce le privește, statutul internațional reglementat prin actele mai sus amintite, oferă Moldovei și Țării Românești o situație particulară în această zonă geografică. Este vorba de faptul că, „deși socotite părți integrante ale Imperiului otoman, Principatele Române aveau un statut juridic pe care nu-l întâlnim la nici unul dintre statele sau provinciile Turciei europene”¹¹.

Poziția dobândită de Rusia a alertat diplomația franceză, noua alianță ruso-turcă fiind considerată – pe bună dreptate – de către Napoleon Bonaparte, drept unul din principalele obstacole în calea realizării obiectivelor politicii sale orientale¹². Ca urmare, Napoleon nu și-a precupețit eforturile menite să determine denunțarea de către Poartă a noii alianțe defensive cu Rusia, căci principalul obiectiv urmărit de el era închiderea de către Poartă a Strâmtoarelor pentru navele de război rusești. Demersurile diplomației franceze au fost încununete de succes, fapt care a dus la o criză în raporturile ruso-turce. Nemulțumită de refuzul Porții de a pune în aplicare prevederile articolului secret nr. 4 din tratatul în discuție, ce stipula libera trecere a vaselor de război rusești prin Strâmtoare, Rusia a amenințat cu ruperea raporturilor diplomatice. La scurt timp, comandantul șef al armatelor ruse, staționate pe linia Nistrului, generalul Michelson, a primit ordinul de a invada Moldova (20 octombrie 1806). Acest lucru s-a realizat în pofida faptului că Poarta acceptase între timp altă cerere a Rusiei, reintegrându-i în domnie pe filorușii Alexandru Moruzi (Moldova) și Constantin Ipsilanti (Țara Românească), demii anterior de sultan sub influența diplomației franceze. În consecință, la 27 decembrie 1806 Poarta a declarat război Rusiei¹³.

Declarația de război a Porții crea, practic, condițiile realizării politicii Rusiei față de Principatele Române. După cum este consemnat în diverse documente, încă în anul 1804 Adam Czartoryski, devenit ministru de externe al țarului Alexandru I, i-a sugerat acestuia necesitatea modificării statutului juridic al Principatelor Române, în sensul întăririi controlului Petersburgului asupra Moldovei și Țării Românești¹⁴. Creșterea influenței franceze la Poartă l-a determinat și pe A.R. Voronțov, ministrul de externe al Rusiei, să sugereze țarului, încă în anul 1803, ocuparea Principatelor, sub pretextul apărării „acestor provincii turcești” de pericolul francez¹⁵. Pentru a da o formă legală ocupării lor, consulul general al Rusiei în Principate, I. F. Bolkunov, a încercat să-i determine pe boierii moldoveni să ceară ei înșiși intrarea trupelor țariste în Moldova. Această tentativă nu a reușit, dovedind însă, o dată în plus, intenția Imperiului Rus de a invada Principatele¹⁶.

În acele împrejurări, românii s-au văzut din nou în situația de a opta pentru cea mai favorabilă formulă de „alianță” pentru propriile lor obiective. În orientarea politică a românilor survenise o schimbare esențială, mai ales în rândul reprezentanților păturilor mici și mijlocii, în sensul că ei nu mai credeau în bunele intenții ale Rusiei, deoarece țarul le înșelase speranțele de îmbunătățire a statutului Principatelor de vreme ce participase deja la împărțirea statului polonez¹⁷.

Încheierea păcii dintre Franța și Austria (Pressburg, 26 decembrie 1805) nu a adus mult așteptata modificare a statutului juridic al Principatelor, fapt ce a declanșat o profundă nemulțumire în rândul partidei filo-franceze de la Iași, ce regreta că „s-a mers atât de departe cu manifestarea publică a simpatiei față de acest stat (Franța, n. ns.), încât s-au compromis (membrii partidei, n. ns.) față de cei care țineau la *vechiul sistem*”¹⁸.

O altă modificare așteptată de români în urma tratatului de la Pressburg avea în vedere refacerea Poloniei, în vechile sale granițe dinainte de 1772, în care ei vedeau o aliată capabilă să-i sprijine în eforturile lor de a se sustrage tendințelor expansioniste ale Austriei și ale Rusiei. Din acest punct de vedere, românii și polonezii se aflau de aceeași parte a baricadei, dat fiind faptul că Polonia constituise ținta expansiunii austriece și rusești. Nu întâmplător deci, în toamna anului 1805 circula în Moldova zvonul că o armată formată din 50.000 de polonezi, susținută de una franceză, urmau să elibereze Polonia, să-i refacă unitatea teritorială și să-i asigure independența. Această stare de spirit a românilor a fost surprinsă și de Parrant, viceconsulul francez de la Iași. El era de părere că în Moldova – afirmația fiind valabilă, credem, și pentru starea de spirit din Țara Românească – „il n’a personne qui ne ressente quelle gloire et quels avantages pourraient résulter du rétablissement d’une barrière si essentielle au repaas, à la sûreté et peut-être, à l’honneur de l’Europe”¹⁹.

În rândul elitelor române din Principate exista un puternic curent filo-francez, la crearea căruia un rol important l-a avut propaganda desfășurată de agenții francezi din Principate²⁰. Ca

urmăre, „alte idei își făcură loc în spiritele luminate din Principate: revoluția franceză nu mai punea temelia idealului popoarelor pe credință, ci pe egalitate și libertate și această libertate nu se putea tâlmăci în Orient, în mijlocul popoarelor subjugate, decât ca libertate națională”²¹. Or, după cum se știe, obiectivul principal urmărit de diplomația franceză, prin atragerea de parte, Franței și a cercurilor politice și intelectuale din Principatele Române, viza „oprirea progreselor rusești” și „ruina politicii Ecaterinei a II-a”²². Astfel se explică existența, alături de o partidă filorusă, reprezentată mai ales de boierii și cler, și a uneia filo-franceze, în care s-au remarcat boieri greci din familiile Șuța, Callimachi, Hangerli și boieri români, ilustrativ fiind cazul vistiernicului Constantin Filipescu²³. De altfel, documentele vremii atestă în vremea respectivă (1807 – 1809) și prezența unei partide filo-turce în Principatele Române²⁴.

Partizanii Franței din Principate sperau, așa cum am sugerat anterior, că armatele franceze vor intra în Moldova și în Țara Românească pentru a le elibera²⁵. Acest lucru se întâmpla însă în vremea când Napoleon își propunea „să îngenuncheze Europa”, un continent care, „timp de un sfert de veac”, a trăit „sub dependența inițiativelor franceze”, dar în care „ideile de libertate și de națiune vor continua să se afirme”²⁶. În acest caz, existau puține șanse ca speranțele lor să fie materializate.

Pe acest fundal politico-militar internațional au apărut și au circulat diverse proiecte ce vizau fundamentarea din punct de vedere juridic a necesității modificării radicale a statutului juridic al Principatelor Române. În primul rând se avea în vedere unirea Moldovei cu Țara Românească într-un singur stat. Diplomatul francez Le Clerc a preluat și dezvoltat această idee, ce făcuse deja epocă în gândirea politică românească, elaborând un memoriu, datat de unii autori la 1 aprilie 1807²⁷. În viziunea sa, contracararea planurilor Rusiei la gurile Dunării servea interesele franceze din această zonă. Acest lucru se putea îndeplini prin două mijloace: „restaurarea Poloniei” și „la réunion de la Moldavie et de la Valachie sous la domination d’un Prince héréditaire, Vasal de la Porte”²⁸.

Un memoriu redactat în 1807 în Moldova și adresat împăratului Napoleon oferă sugestii prețioase privind măsura în care propaganda franceză a înrăurit orientarea externă a elitelor din Principate. În acest document se insistă asupra necesității ca românii să-și recapete independența și suveranitatea deplină, fără de care nu putea fi concepută evoluția unui stat. Mai mult decât atât, în actul amintit se preciza că „l’indépendance et la souveraineté est si essentielle pour constituer une nation que sans cette qualité elle cesse de l’être”²⁹. În justificarea cererilor amintite se evoca „l’égalité des lois, l’identité de la langue, la conformité des caractères et l’uniformité de la topographie”, expresii ce sugerează destul de transparent ideea unirii celor două Principate³⁰. Dezvoltând teza unității de origine a moldovenilor și muntenilor, afirmând unitatea politică a pământului românesc, în antichitate, autorul memoriului sublinia faptul că „tous ceux qui s’obstineront à vouloir la disjonction de deux états n’agiront qu’en raison inverse de nos vrais intérêts. Puisqu’ils nous donneront par là une existence politique très éphémère, qui par sa mesquinerie ne soutiendrait le moindre choc d’un coup d’autorité”³¹. De aceea, era de dorit „que les deux provinces actuelles de Moldavie et de Valachie ne fissent qu’une seule souveraineté, ou sous l’ancienne dénomination de Dacie, ou sous la plus moderne de Grande Valachie, comme c’étoit avant séparation de deux états”³².

Suveranitatea noului stat nu ar fi putut însă exista ca atare, în concepția autorului memoriului, decât dacă, „cette souveraineté déterminée de la sorte, ne dépendit, sous quelque titre qui se fût, que d’elle même. Autrement, toute espèce de protection qu’on lui donnera, hormis une garantie formelle des Puissances, empirera toujours sa condition”³³.

În ceea ce privește preferințele autorului memoriului și ale grupului pe care îl reprezenta, în domeniul „alianțelor”, ele au fost exprimate fără echivoc prin dorința ca în fruntea statului preconizat de ei să se afle „soit un prince français ou italien”³⁴.

Pentru a nu se crea impresia că era vorba de o preferință personală sau de grup, autorul memoriului invoca o serie de argumente, din care Napoleon trebuia să înțeleagă limpede că „notre bonheur national sera toujours précaire, si le prince qui doit nous régénérer ne sera (n’est)

pas un Italien ou un François”³⁵. Totodată se sugera faptul că, în cazul în care Napoleon ar fi luat în considerare sugestia creării unui stat român, el ar fi adus un mare serviciu nu numai românilor, ci și întregii Europe : „*que si l'on ne nous élève pas à un état de force, de vigueur, assez puissant, pour devenir une barrière redoutable entre le nord et le midi, les provinces de l'Europe auront encore de quoi craindre, et elles ne seront jamais en mesure contre les entreprises forcénées de toutes ces bandes fanatiques et superstitieuses qui, dans la fureur aveugle de leur rage, mettront bien des contrées à feu et à sang*” (s. ns.)³⁶.

Memoriul în discuție nu este însă singurul de această anvergură deoarece, la începutul secolului al XIX-lea, se înmulțesc programele unioniste. Între acestea se înscrie și cel al lui Constantin Ipsilanti, conturat la începutul secolului al XIX-lea sub impulsul succeselor militare ale răsculaților sârbi împotriva Porții și ale îndemnurilor lui Adam Czartoryski. Ideea fundamentală a planului lui Ipsilanti consta în constituirea „unui mare stat creștin balcanic cârmuit de familia sa”³⁷.

Ideile sale nu au găsit însă decât un sprijin parțial în rândul boierimii românești. Dacă aceasta era de acord ca Serbia să se desprindă din sistemul politic otoman³⁸, ceea ce este de presupus că ar fi diminuat considerabil forța acestuia și ar fi restrâns și mijloacele de presiune asupra Principatelor Române, în schimb ea s-a opus categoric „oricărei încercări de angajare a Principatelor pe un drum federalist”³⁹.

De aceea, între domnul fanariot ce se visa șeful unui întins stat federativ și boierimea autohtonă s-a ajuns la un conflict deschis care a făcut imposibil orice sprijin din partea celei din urmă pentru proiectele sale politice și militare. Așa cum s-a apreciat deja în istoriografia română, „această atitudine se explică prin faptul că panbalcanismul a fost o carte pe care românii ezitau să mizeze, fiind convingși de identitatea lor de interese cu popoarele balcanice, ei aprobă și încurajează lupta acestora pentru independență dar înțeleg să-și păstreze o deplină libertate de acțiune”⁴⁰.

Nefiind sprijinit de boierimea autohtonă, Constantin Ipsilanti și-a pus toate speranțele în Rusia. Pentru a-și dovedi atașamentul față de interesele Rusiei în Principate, în special și în Balcani, în general, precum și utilitatea sa în realizarea acestora, Constantin Ipsilanti sugera guvernului rus, la 5 septembrie 1806, mijloacele apte să zădărnicească planurile franceze la gurile Dunării. Într-un memoriu adresat la acea dată guvernului rus, el sugera ca, în cazul în care armatele franceze, trecând prin Austria, ar fi încercat să traverseze Carpații sudici pentru a intra în Țara Românească spre a-i ataca pe ruși, era suficient ca trecătorile carpatine să fie blocate de o armată rusă având un efectiv de cel mult 5.000 sau 6.000 de oameni. În cazul în care francezii ar fi încercat să intre în Moldova, traversând Bucovina, Constantin Ipsilanti îi îndemna pe ruși să le-o ia înainte și să intre în Bucovina, pentru a ocupa același lanț muntos al Carpaților⁴¹. La fel de puține șanse de reușită ar fi avut și o altă posibilă rută de penetrare a armatelor franceze către Principate, și anume, plecând din Dalmația. În acest caz, la eșecul iminitei tentative franceze ar fi contribuit nu numai terenul foarte accidentat din această zonă, ci și starea de spirit a populației, căci, „*dépourvus de subsistences et peuplés d'hommes vaillants et aguerris, qui encouragés par la présence des Russes, en Valachie, avant que les Français aient pu mettre en mouvement, vendront chaque pas de leurs pays sauvages des flots de sang*”⁴².

Într-un moment dat în dizgrația autorităților militare ruse din Principate și, în cele din urmă, și a Curții de la Petersburg, Constantin Ipsilanti nu și-a economisit argumentele pentru a-și proba atașamentul față de aceasta din urmă. În ordinea de idei care ne interesează, adică cea a sesizării opțiunilor românești de „alianță”, manifestate în vremea războiului ruso-turc dintre anii 1806-1812, concludentă ni se pare o scrisoare a lui Constantin Ipsilanti adresată generalului Michelson și datată „Focșani, 1 iunie 1807”. Cu acest prilej, el declară că „*le pouvoir, les bonheurs des grandes places*”, pe care le primise, până atunci, din partea Rusiei, „*ne sont pour moi que les moyens et nullement le but de mon ambition*”⁴³.

Din contra, ținea el să precizeze, „*un coup d'oeil sur ma vie lui attestera que mon véritable objet fût incessamment de concourir aux vues protectrices de l'empire de Russie sur les*

principautés chrétiennes de l'Empire otoman; et pour servir ce si respectable intérêt, on ne verra toujours prendre ou quitter les plus grandes dignités avec le même zèle” (s. ns.)⁴⁴.

Această preferință a lui Constantin Ipsilanti era bine cunoscută în Europa, pentru că rușii l-au ajutat ca, la un moment dat, să obțină domnia în ambele Principate, motiv pentru care oamenii politici europeni îl considerau „o unealtă a țarului”, ceea ce era în mare măsură adevărat⁴⁵.

O explicație mult mai apropiată de realitate a acelei înclinații a sugerat-o însă unul din agenții francezi în Principate, și anume de Belleval. Potrivit opiniei sale, „il était impossible aux Princes Ypsilanti et Morusi (Alexandru Moruzi, domnul Moldovei – n. ns.) de s'opposer à l'influence de la Russie, attendu que cette Puissance avait conquis les deux états, et auroit pu les garder; que par on traité avec la Porte Ottomane, elle avait obtenu en 1792 que les règnes des Hospodars seraient de sept, qu'ils seroient toujours continués pour ce terme, et que leur destitution n'aurait plus lieu sans son consentement, que depuis peu ces conditions avoient été ratifiées de nouveau, et qu'enfin ces Princes lui étoient redevables de leur souveraineté et parviendroient, peut-être, par son crédit à les obtenir héréditairement” (s. ns.)⁴⁶.

La începutul secolului al XIX-lea și, mai ales, în timpul ocupației militare dintre anii 1806-1812, numărul filo-rușilor din Principate se reduce vertiginos. Sentimentele românilor față de ruși din acea perioadă au fost exprimate foarte sugestiv de un mare boier moldovean care spunea: „c'est une opinion généralement reçue, que les Principautés de Moldavie et de Valachie sont partisans de la Russie. Cette opinion a besoin d'être discutée, elle est vraie si l'on considère ce penchant comme une besoin de passer sous la domination russe cette opinion n'est plus fondée”⁴⁷.

Într-adevăr, boierii filo-ruși s-au adresat țarului, pentru a „détruire ce gouvernement intolérable”⁴⁸, adică dominația turcească, propunând „du passage des Principautés Danubiennes sous le gouvernement immédiat de la Russie ou, tout au moins, sous son protectorat. Dans les deux cas s'ouvrait la perspective de se libérer non seulement des Turcs, mais aussi des phanariotes”⁴⁹. Românii însă nu doreau înlocuirea dominației otomane cu cea rusească. Cei șase ani de ocupație militară rusească au arătat locuitorilor Principatelor cine erau, în realitate, eliberatorii lor creștini. Sugestiv de amintit aici ar fi faptul că, atunci când comandantului general al armatei ruse, Kutuzov, i s-a semnalat că situația din Principate este dramatică, că țăranilor li s-a luat tot ce aveau, acesta a răspuns, „crud și rece”, că le-au rămas „doară încă ochii ca să plângă”⁵⁰. Cu toate acestea, „istoricii ruși și rusificați” arătau că smulgerea teritoriului Moldovei dintre Prut și Nistru în anul 1812 „a fost o binefacere pentru poporul românesc din Basarabia, salvându-l de sub robia asiatică a Turcilor și aducându-i cultura”⁵¹. Pe de altă parte, „chiar actele rusești dovedesc că ocupația rusească și răpirea Basarabiei a fost o adevărată nenorocire pentru populația românească din Basarabia”⁵².

După cum am precizat anterior, în tot acest răstimp marile puteri urmăreau realizarea propriilor lor interese. Încă de la începutul războiului ruso-turc (1806-1812), francezii au propus sultanului un tratat de alianță și ajutor militar contra rușilor, propunere care nu a fost însă agreată la Istanbul, deși câteva sute de soldați francezi au fost trimiși pe front alături de turci⁵³. Nereușind să încheie o alianță cu sultanul în acest sens, Napoleon încearcă o apropiere de Austria, care, însă, a preferat expectativă⁵⁴. Între timp, în mai 1807 are loc detronarea lui Selim al III-lea și urcarea pe tron a sultanului Mustafa. Încă de la începutul domniei sale, Mustafa a adoptat față de Franța o atitudine mai puțin binevoitoare, în momentul în care Napoleon s-a hotărât să abandoneze ideea menținerii integrității Imperiului otoman⁵⁵. În acel context s-a produs completa răsturnare a situației politice din Europa de sud-est, datorită celor trei acte internaționale ruso-franceze semnate la 25 iunie/7 iulie 1807 la Tilsit, și anume *Tractatul de pace și de amicitie, Articolele separate și secrete ale tractatului de pace și de amicitie, și Tractatul de alianță ofensivă și defensivă dintre Franța și Rusia*. Așa cum s-a apreciat, la Tilsit cei doi împărați au delimitat sferele de influență în Europa, realizându-se „o alianță ... pentru împărțirea

lumii: lui Napoleon – Occidentul, lui Alexandru – Orientul”⁵⁶. Ideea principală a politicii externe a lui Napoleon, alianța cu Rusia, era – în sfârșit – transpusă în practică⁵⁷.

Ca urmare, în toamna anului 1807, politica Petersburgului față de Principate a cunoscut o modificare vizibilă. Dacă la izbucnirea războiului, A. I. Budberg, ministrul de externe al Rusiei, declara că țarul nu avea nici o intenție de a face cuceriri pe seama turcilor, ocuparea Moldovei și a Țării Românești având doar scopul de a determina Poarta să restabilească vechile relații cu Rusia, după pacea de la Tilsit și, apoi, după numirea în funcția de cancelar a contelui Rumianțev, centrul de greutate al politicii externe țariste a fost deplasat cu precădere spre regiunea sud-estului Europei, urmărindu-se, cu predilecție, împărțirea teritoriilor otomane⁵⁸.

Planurile guvernului țarist în problema Principatelor Române au evoluat de la ideea atragerii lor, cu sprijinul Franței, în „sfera de influență” a Rusiei, la cea a încorporării lor nemijlocite⁵⁹.

În conformitate cu prevederile stabilite la Tilsit la 12 august 1807, au fost deschise tratativele de armistițiu de la Slobozia între delegația rusă condusă de Serghei Laskarev și cea turcă, în frunte cu Galib Efendi. Între clauzele armistițiului figura și precizarea ca atât rușii, cât și turcii, să se abțină până la semnarea păcii de la orice amestec în administrația Principatelor Române. Ordinul de retragere a armatelor ruse a fost însă contramandat de Alexandru I în urma sugestiei ministrului său de externe, A. I. Budberg, care considera că singura avantajată de amintită decizie a țarului era doar Poarta⁶⁰.

De aceea, soarta Principatelor Române a fost pusă din nou în discuție de Napoleon și Alexandru I, fără a se ține cont de doleanțele românilor. Este totuși adevărat că unele din opțiunile formulate după Tilsit păreau favorabile acestora. Avem în vedere aici mai cu seamă sugestia țarului ca Napoleon să sprijine Rusia, în vederea determinării Porții să mențină privilegiile pe care le acordase până atunci Principatelor. Pe de altă parte însă, Rusia nu abandonase ideea anexării lor totale sau parțiale. În ultimul caz, cabinetul de la Petersburg s-ar fi mulțumit chiar și cu anexarea teritoriului moldav situat între Prut și Nistru dacă Napoleon nu ar fi fost de acord cu prima variantă. S-a mai luat în considerare și o altă variantă: anexarea „Basarabiei” și menținerea Principatelor sub ocupația rusă, până la semnarea păcii anglo-franceze⁶¹.

Cum era și firesc, intenția rușilor de a anexa Principatele, manifestată clar după tratatul ruso-turc de la Erfurt (30 aprilie/12 octombrie 1808) nu era – și nu putea fi – agreată de Poartă. Sprijinul acordat doar *pro forma* și exclusiv pe plan diplomatic de Napoleon lui Alexandru I, atitudine determinată de înfrângerile suferite de francezi în Spania și Portugalia, ca și deteriorarea raporturilor cu Austria, au avut drept rezultat afectarea relațiilor Rusiei cu Poarta otomană⁶².

În aceste condiții, boierii moldoveni au reluat demersurile pentru obținerea unor condiții cât mai avantajoase pentru Principate de pe urma deteriorării raporturilor franco-ruse. Ei și-au pus din nou speranțele în sprijinul lui Napoleon. De aceea, în iunie 1810, au trimis la Paris pe spătarul Iordache Catargiu, cu misiunea de a cere izgonirea trupelor rusești din țară și luarea acesteia sub protecția împăratului⁶³. Napoleon Bonaparte nu mai putea însă interveni în sensul dorit de moldoveni, chiar dacă s-ar presupune că ar fi dorit să o facă. Avansarea tratatelor ruso-turce, care au culminat cu deschiderea Congresului de pace de la București, la 15 decembrie 1811, l-au determinat pe împăratul francez să schimbe destinația Principatelor, promițându-le Austriei, pentru a o determina să se alieze cu Franța împotriva Rusiei⁶⁴. Pe de altă parte, Napoleon îl sfătuia pe sultan să continue războiul, promițându-i Principatele, Peninsula Crimeea și garantarea integrității Imperiului Otoman. Mai mult, el se angaja să reconstituie Polonia și propunea chiar detașarea Transilvaniei de la Imperiul habsburgic și cedarea acesteia Rusiei. Turcii erau dispuși să accepte ocupația temporară a Principatelor Române de către Austria, decât să le vadă anexate definitiv Rusiei⁶⁵, în condițiile unei, oricând posibile, înțelegeri franco-ruse.

Pe de altă parte, reprezentantul Angliei la Poartă, Aldair, căuta încă din anul 1810 noi soluții pentru problema în litigiu, interesul Rusiei în Principatele Române, propunând în acest

sens cedarea coloniilor britanice din Marea Caraibilor Imperiului Rus. Cabinetul de la Londra, prea puțin dispus să facă concesii teritoriale pentru salvarea Imperiului Otoman, a respins ideea, cu toate că ea a fost agreată de cercurile guvernante de la Sankt Petersburg. De asemenea, englezii au respins și propunerea lui Charles Stratford Canning, urmașul lui Aldair, de a încerca să ofere rușilor o recompensă în bani în schimbul renunțării la anexarea Principatelor. Se demonstra faptul că britanicii nu voiau să facă sacrificii bănești pentru apărarea integrității Imperiului Otoman chiar dacă, poate, acesta din urmă i-ar fi restituit cândva banii⁶⁶.

În contextul internațional amintit, negocierile de pace au continuat și, în cadrul acestora, balanța a înclinat în favoarea (în funcție de împrejurări) uneia sau alteia dintre cele două mari puteri. În cele din urmă, turcii, cu finanțele slăbite și oștile demoralizate, nemaiputând face față superiorității militare rusești, au fost nevoiți să cedeze. Pe de altă parte, rușii, îngrijorați de iminenta declanșare a războiului franco-rus, și-au redus pretențiile teritoriale, de la ambele Principate mai întâi, la Moldova de până la Siret mai apoi, iar în final la Moldova dintre Nistru și Prut. Toate aceste „renunțări” ale rușilor s-au consumat doar în decurs de câteva luni⁶⁷. Semnând tratatul de pace de la București în anul 1812, „în condiții mai modeste, totuși, absolut avantajoase pentru Rusia”⁶⁸, Imperiul Rus a anexat Basarabia⁶⁹.

În ceea ce privește rezultatele eforturilor depuse de cercurile boierești din Principatele Române de a afla sprijin în exterior în vederea modificării statutului lor juridic, în sensul intereselor vitale ale acestora, sugestivă ni se pare concluzia la care a ajuns unul din cercetătorii acestei problematice, Teodor Holban:

„În tot acest timp de restriște pentru țările românești nu se poate vorbi de o atitudine a Românilor, ei erau luați în învălmășagul evenimentelor fără să-și poată spune părerea. Cei care nu puteau suferi ocupația rusească sau emigrau sau se supuneau în tăcere, căci pe față nimeni nu putea să activeze. Partidul francofil, care, înainte de a intra Rusia în Principate, era destul de puternic, a trebuit să dispară o vreme”⁷⁰. Cu atât mai mult, cu cât „Franța n-a putut să le vie în ajutor”, deoarece „Napoleon nu putea să privească țările românești altfel decât ca pe un obiect de interes momentan, căci atunci avea alte nevoi mai grave de rezolvat. *În cele din urmă tot Rusia a fost aceea care a dictat în cele două provincii românești*”⁷¹ (s. ns.).

Plecând de la aspectele prezentate în studiul de față, se poate aprecia că în timpul ocupației militare ruse dintre anii 1806-1812, cercurile boierești din Principate erau împărțite în cel puțin trei grupări, și anume unii erau filo-ruși, alții filo-francezi, iar cei care aveau interese în Imperiul otoman erau, bineînțeles, filo-turci. Înclinațiile acestora către una sau alta dintre cele trei mari puteri, opțiunile lor de „alianță” concordau, mai mult sau mai puțin, cu interesele majore ale poporului român care avea de apărât ideea de patrie și limbă.

Se pare că mai apropiați de nevoile țării erau filo-francezii care însă încep să se îndoiască de ajutorul sperat din partea Franței în vederea eliberării românilor de sub dominația străină, mai ales după încheierea în anul 1807 a tratatului de la Tilsit dintre Alexandru I și Napoleon I.

Pe de altă parte, caracterul ocupației ruse dintre anii 1806-1812 a dus la scăderea numărului celor care simpatizau cu Rusia la începutul sau chiar în timpul războiului ruso-turc la care ne referim. Între timp, s-a ajuns în Principate la o stare de spirit antirusă, din ce în ce mai puternică. De altfel, după ocuparea Basarabiei (1812) mulți boieri români au preferat să locuiască în dreapta Prutului sub dominație păgână, decât sub „ocrotire” creștină în teritoriul dintre Prut și Nistru.

În fapt, oricare dintre reprezentanții celor trei orientări mai sus amintite puteau influența mult prea puțin deciziile luate de „cei mari” în problemele majore care vizau Principatele. Este, de exemplu, cazul negocierilor purtate în problema Basarabiei, „peste capetele boierilor”⁷², între reprezentanții Rusiei și cei ai Turciei, uneori și cu amestecul altor mari puteri, cum ar fi Franța, Anglia sau Austria.

Într-o altă ordine de idei, referindu-ne doar la Rusia, trebuie să avem permanent în vedere faptul că, Principatele au ocupat și vor ocupa încă multă vreme un loc deosebit de important în cadrul politicii orientale a Rusiei.

NOTE

¹ Leonid Boicu, *Geneza chestiunii române ca problemă internațională*, Iași, 1975, Editura "Junimea", p. 15.

² *Ibidem*, p. 51.

³ *Ibidem*, pp. 28 – 29.

⁴ Cf. G. T. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie (1281 – 1913)*, Paris, 1914, p. 23 și urm.

⁵ Ion Jarcuțchi, Vladimir Mischevca, *Pacea de la București*, Chișinău, 1992, Editura "Știința", p. 22.

⁶ A. D. Xenopol, *Războaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țărilor Române*, București, 1997, Editura "Albatros", p. 7 și urm.

⁷ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, Editura "Victor Frunză", p. 434.

⁸ Ion Jarcuțchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.* pp. 31 – 32.

⁹ *Ibidem*, p. 32; Tr. Ionescu, *Hatışerîful din 1802 și începutul luptei pentru asigurarea pieței interne a Principatelor Dunărene*, în "Studii și articole de istorie", 1956, p. 37 și urm.

¹⁰ N. Iorga, *Românii și Napoleon*, în *Locul românilor în istoria universală*, București, 1975, Editura Științifică și Enciclopedică, p. 370.

¹¹ Leonid Boicu, *op. cit.*, pp. 11 – 12. Referindu-se la statutul pe care l-au avut Principatele în secolul al XVIII-lea, istoricul ieșean făcea următoarele precizări: „Văduvite de independență, cu un statul juridico-politic de autonomie, dar grav alterat în practică, Principatele Române se află în cursul secolului al XVIII-lea în poziția de obiect în raporturile politice internaționale și nu de subiect, tinzând însă către această superioară ipostază prin desfășurări politice subsidiare proprii sau antrenate fiind din exterior grație situației lor geopolitice particulare. Treptat, ele câștigă teren în conștiința politică europeană ca etnie distinctivă și organizare de stat individuală”. (Cf. Idem, *Principatele Române în raporturile politice internaționale, secolul al XVIII-lea*, Iași, 1986, Editura "Junimea", p. 116.

¹² Boris Mouravieff, *L'alianțe russo-turque au milieu des guerres napoléoniennes*. Neuchatel, 1954, p. 197 și urm.

¹³ *Ibidem*, p. 201 și urm.; vezi și Leo Casso, *Rusia și basinul dunărean*, Iași, 1940, p. 19 și urm., Hurmuzachi, *Documente referitoare la istoria românilor*, vol. XIX, partea a II-a, *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare austriace, 1798 – 1812*, Cernăuți, 1938, p. 340 – 342.

¹⁴ D. A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, I, București, 1900, p. 502; vezi și *Vneșneea politika Rossii XIX i naceala XX veka, Documenti Rossiiskogo Ministerstva Inostranîh Del*, Moskva, 1961, p. 110; Armand Goșu, *Preliminariile anexării Basarabiei de către Rusia (1806 – 1812)* în: "Revista istorică", 1992, serie nouă, nr. 1 – 2, p. 36.

¹⁵ Ion Jarcuțchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.* p. 36.

¹⁶ Hurmuzachi, *Documente*, vol. XVI, p. 706 – 707; "Majoritatea boierimii nu înțelegea să se transforme, pur și simplu, în instrumente ale politicii țariste față de Imperiul otoman" – Cf. Ion Jarcuțchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.* p. 34. Amintita intenție a Rusiei poate fi sesizată și în intervenția diplomatică a ambasadorului Rusiei la Istanbul, Andrei Italski. Într-o conferință avută cu Reis-efendi, la 24 martie 1806, el i-a dat de înțeles că „Rusia, în calitate de protectoare (s. ns.) a celor două țări creștine (adică Moldova și Țara Românească) – (n. ns.) n-ar permite ca Pasvan Oglu să atace Țara Românească”, (cf. Teodor Holban, *Documente românești din arhivele franceze (1801 – 1812)*, (cu un studiu introductiv), București, 1939, p. 5). Mult mai explicit a fost, însă, un emisar special al țarului, trimis la Istanbul, la începutul lunii aprilie 1806, cu misiunea „să someze pe sultan ca să se declare pe față ori pentru Rusia – Anglia ori penru

Franța” (cf. *Ibidem*). Pentru a-l convinge, „emisarul țarului explica sultanului că ajutorul Franței va veni foarte târziu, iar între timp Rusia va ocupa Țările românești și Bulgaria ...” (s.ns.), (cf. *Ibidem*).

¹⁷ Veniamin Ciobanu, *cap. II, 1699 – 1815, în România în relațiile internaționale 1699 – 1939*, Iași, 1980, Editura „Junimea”, p. 58 – 59; vezi și A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 137.

¹⁸ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 59.

¹⁹ Cf. Veniamin Ciobanu, *Implication du démembrement de la Pologne sur les Principautés Roumaines (1793 – 1815)*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, 1996, tom XXXV, nr. 3 – 4, p. 136.

²⁰ Cf. Teodor Holban, *op. cit.* p. 13.

²¹ P. P. Panaiteșcu, *Correspondența lui Constantin Ipsilanti cu guvernul rusesc 1806 – 1810. Pregătirea Eteriei și a renascerii politice românești*, București, 1933, p. 7.

²² *Ibidem*: „Napoleon – remarca P. P. Panaiteșcu – a lucrat în Orient cu magia atrăgătoare a ideilor noi, fluturată în fața ochilor unei lumi subjgate și prin abilitii diplomați cu care a împănăt orașele din Turcia și principatele române”.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Mustafa Ali Mehmed, *Documente turcești privind istoria României, 1791 – 1812*, București, 1986, vol. III, p. 219 – doc. nr. 134, p. 254 – doc. nr. 173, p. 260 – doc. nr. 177.

²⁵ P. P. Panaiteșcu, *op. cit.* p. 8; de altfel, Constantin Ipsilanti se temea în anul 1806 „ca nu cumva francezii să vie din Austria peste Carpați sau din Dalmația și Serbia peste Dunăre” (cf. *Ibidem*).

²⁶ Jean Carpentier, François Leburn, *Istoria Europei*, București, 1997, Editura Humanitas, p. 266.

²⁷ Cf. Teodor Holban, *op. cit.* p. 47.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ E. Vârtosu, *Napoleon Bonaparte și dorințele moldovenilor la 1807*, în „Studii. Revista de istorie”, 1965, nr. 2, p. 415.

³⁰ *Ibidem*, vezi, în acest sens, și Valeriu Șotropa, *Proiectele de constituție, programele de reforme și petițiile de drepturi din țările române în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea*. București, 1976, Editura Academiei, p. 46.

³¹ E. Vârtosu, *op. cit.*, p. 415; vezi și Vlad Georgescu, *Ideile politice și iluminismul în Principatele Române (1750 – 1831)*, București, 1972, Editura Academiei, p. 173.

³² E. Vârtosu, *op. cit.*, p. 415.

³³ *Ibidem*, p. 416; pentru a-l convinge pe destinatarul memoriului despre această necesitate, autorul invocă experiența istorică tristă a românilor cu vecinii lor, întrebându-se, retoric, desigur, “qui ne connoit le vues perfides de nos voisins sans foi et sans loi, leur astuce à nous diviser, leur artifice à nous surprendre, pour détester toute liaison et toute communication avec eux?” (cf. *Ibidem*).

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 417; și iată și justificarea alegerii lor: „chez eux, les lumières de la législation, les sentimens d’honneur, de probité dans l’éducation, sont excellens. Ils sont seul en Europe qui aient un gouvernement doux, paisible et paternel, sans presque le faire sentir, Ennemies de tout système oppressif, ils relèvent plus les facultés de l’âme et ménagent miéux inconvéniens de l’humanité. Enfin, sous eux, on vit et on se sent homme par élection et non par contorsion”. (cf. *Ibidem*).

³⁶ *Ibidem*, p. 419; Vlad Georgescu, *op. cit.*, pp. 159, 173.

³⁷ Vlad Georgescu, *op. cit.* p. 139.

³⁸ *Ibidem*, p. 159.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ P. P. Panaiteșcu, *op. cit.*, doc. nr. VI, p. 37.

⁴² *Ibidem*, doc. nr. VI, pp. 37 – 38.

⁴³ *Ibidem*, doc. nr. XX, p. 61.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 61 – 62; pentru orientarea lui Constantin Ipsilanti spre Rusia, vezi și Al. Vianu, *Din corespondența lui Constantin Ipsilanti cu Rusia (1806)* în: „Romanoslavica”, vol. X, 1964, pp. 467 – 470.

⁴⁵ Leo Casso, *op. cit.*, p. 42 și urm.

⁴⁶ Cf. Vasile Lungu, *Un manuscris necunoscut din vremea lui Napoleon I referitor la Principatele Române*, în „Revista arhivelor”, București, 1936 – 1937, vol. III, nr. 6 – 7, pp. 173 – 174.

⁴⁷ Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 140.

⁴⁸ Edouard Driault, *La Question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours*, Paris, 1914, p. 220.

⁴⁹ A. F. Miller, *Mustapha pacha Bairaktar*, București, 1975, p. 158.

⁵⁰ A. D. Xenopol, *op. cit.* P. 135; vezi și Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău, 1991, p. 171.

⁵¹ Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău, 1992, Editura Enciclopedică “Gheorghe Asachi”, p. 8.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Andrei Oțetea, *Contribuții la chestiunea orientală*, în *Scrieri istorice alese*, Cluj Napoca, 1980, p. 16.

⁵⁴ Veniamin Ciobanu, *Cap. II, 1699 – 1815*, în *loc. cit.*, pp. 58 – 59.

⁵⁵ *Ibidem*; vezi, în acest sens, și N. S. Govora, *Relațiile româno-ruse*, Madrid, 1979, Editura “Carpați”, p. 111.

⁵⁶ Ion Jaruțchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, p. 73; vezi, în acest sens, și Jacques Ancel, *Manuel historique de la question d'Orient (1792 – 1930)*, Paris, 1931, Quatrième édition, revue et augmentée, p. 57 și urm.; Dimitrie A. Sturdza, C. Colescu – Vartic, *op. cit.*, p. 576 și urm.

⁵⁷ J. Ancel, *op. cit.* p. 57.

⁵⁸ Armand Goșu, *op. cit.*, p. 100.

⁵⁹ Ion Jaruțchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, p. 92.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 80; vezi, în acest sens, și Edouard Driault, *op. cit.*, p. 91 și urm.

⁶¹ Ion Jaruțchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, p. 174; Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Istoria unui rapt teritorial în documente secrete ale diplomației engleze*, în “Memoria”, 1990, nr. 1, p. 66 și urm.

⁶² J. Ancel, *op. cit.*, p. 60; Leon Casso, *op. cit.*, p. 84.

⁶³ Cf. Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans les Principautés Roumaines 1821 – 1848. Répertoires et textes. Avec un supplément pour les années 1769 – 1830*, București, 1972, p. 292.

⁶⁴ Veniamin Ciobanu, *Implications du démembrement de la Pologne sur les principautés Roumaines (1793 – 1815)*, în “Revue Roumaine d'Histoire”, 1996, tom XXXV, nr. 3 – 4, p. 159.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 58 – 67.

⁶⁷ Armand Goșu, *op. cit.*, p. 104.

⁶⁸ I. Dostian, *Rossia i Balkanskii vopros*, Moskva, 1972, pp. 72 – 73.

⁶⁹ R. Auty, D. Obolenski, *An introduction to Russian History*, London, 1976, Cambridge University Press, p. 367. Dacă istoricii vest-europeni, între care îi amintim pe R. Auty și D. Obolenski, conchid că Basarabia a fost anexată de Rusia în anul 1812, istoricul rus Jukov apreciază că, de fapt, românii consideră această provincie ca fiind românească „în pofida realității istorice”. Basarabia este, în concepția acestui autor, rusească. (cf. V. Jukov, *Goroda Bessarabii, 1861 – 1900*, Chișinău, 1975, p. 12). Referitor la anexarea Basarabiei de către Rusia, în anul 1812, vezi și Dimitrie A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, pp. 296 – 298; Paul Cernovodeanu, *American diplomatic dispatches on the 1806 – 1812 russo-turkish war and on*

Bessarabia's rapture, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1998, Editura Academiei Române, nr. 1 – 2, p. 23.

⁷⁰ Teodor Holban, *op. cit.*, p. 46.

⁷¹ *Ibidem*, pp. 28 – 29.

⁷² N. S. Govora, *op. cit.*, pp. 133 – 134.

Résumé

L'auteur souligne les options roumaines d'“alliance” pendant la guerre russo-turque de 1806-1812.